

5. Kysel'ov S. Politychna kul'tura v konteksti zagal'nokul'turnogo procesu Ukrainy / Sergij Kysel'ov, Sergij Rjabov // *Magisterium. Politychni studii*. – K. : Vydavnychyj dim "Kyjevo-Mogyljans'ka akademija", 2008. – Vyp.31. – S.5–19.

6. Tymoshenko T.S. Moral' jak integracijnyj chynnyk social'no-politychnoi' stabil'nosti. Dys. ... kandydata filosof's'kyh nauk. Special'nist': 09.00.03 – social'na filosofija ta filosofija istorii' / Taras Tymoshenko. – K., 2004. – 185 s.

7. Sojchuk R.L. Osoblyvosti formuvannja politychnoi' kul'tury suchasnoi' molodi / R.L. Sojchuk // *Panorama politologichnyh studij: naukovyj visnyk Rivnenskogo derzhavnogo humanitarnogo universytetu*. – Rivne: RDGU, 2011. – Vyp.5–6. – S.183–189.

8. Dmytrenko M.A. Formuvannja politychnoi' kul'tury osobystosti v umovah transformacijnoho suspil'stva (politologichnyj analiz). Avtoref. dys. ... kandydata politychnykh nauk. Special'nist': 23.00.03 – politychna kul'tura ta ideologija / Mykola Dmytrenko. – K., 2005. – 21 s.

9. Kokors'ka O.I. Politychna kul'tura: teoretyko-metodologichni problemy / O.I. Kokors'ka, V.F. Kokors'kyj // *Naukovi zapysky NaUKMA. Zbirnyk naukovykh prac'*. – 2002. – T.20: Politychni nauky. – S.24–28.

10. Bojchuk P. Vidobrazhennja moral'nyh jakostej osobystosti u zmisti ukrai'ns'koi' narodnopedagogichnoi' koncepcii' / Petro Bojchuk // *Pedagogika i psihologija profesijnoi' osvity*. – 2011. – № 3. – S.171–180.

11. Samoreguljacija social'noho organizmu krai'ny: monografija / za nauk. red. V.P. Beha. – K. : Vyd-vo NPU im. M.P. Dragomanova, 2010. – 652 s.

12. Mel'nyk V.O. Politychna kul'tura jak chynnyk formuvannja gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraini. Avtoref. dys. ... kandydata politychnykh nauk. Special'nist': 23.00.03 – politychna kul'tura ta ideologija / V.O. Mel'nyk. – K., 2008. – 15 s.

13. Zhadan I. Politychna kul'tura ta problemy gromadjans'koi' osvity v Ukraini. Analitychnyj zvit / I.Zhadan, S.Kysel'ov, O.Kysel'ova, S.Rjabov. – K. : Tandem, 2004. – 80 s.

Makarenko B., political science, the applicant, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Key factors and ways of increasing the capacity of the humanist political culture

Core political culture is the human desire to improve life on the basis of the implementation of humanistic ideas of justice, equality and fraternity. They are passed from generation to generation through the active functioning of various social and cultural environments – education, art, literature, church, family. At the same time significant factor in improving humanistic potential political culture in the Ukrainian society is the formation of national cultural asset, the study of national history and culture, the release of the vestiges of the totalitarian and authoritarian thinking. In addition, the formation of humanistic potential political culture should be based on national, ethnic cultural wealth, which is filled with images of Ukrainians and meanings of goodness, beauty, justice and national dignity.

Keywords: political culture, humanistic potential, values of culture.

Макаренко Б., кандидат политических наук, соискатель, Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Основные факторы и направления повышения гуманистического потенциала политической культуры общества

Сердцевинной политической культуры является стремление человека к совершенствованию жизни на основании реализации гуманистических идей справедливости, равенства и братства. Они передаются из поколения в поколение благодаря активному функционированию различных социокультурных сред – образования, искусства, литературы, церкви, семьи. В тоже время весомыми факторами повышения гуманистического потенциала политической культуры в украинском социуме является формирование национально-культурного актива, изучение национальной истории и культуры, освобождение от рудиментов тоталитарно-авторитарного мышления. Кроме того, формирование гуманистического потенциала политической культуры общества должно опираться на народное, национальное культурное богатство, которое в украинцев наполнено образами и смыслами добра, красоты, справедливости и национального достоинства.

Ключевые слова: политическая культура, гуманистический потенциал, ценности культуры.

* * *

УДК 341.01

Герасимчук Н. В.

аспірантка кафедри міжнародного права,
Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), nata.gerasymchuk@gmail.com

МАГІСТРАЛІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ: СОЦІАЛЬНО-ЧАСОВИЙ ВИМІР

Застосовується магістральний підхід до розвитку історії становлення міжнародних інституцій, зокрема виділяються магістралі суверенізації, гармонізації, глобалізації та децентралізації влади. Вводяться величина соціально-часу та концепція вихрових потоків ліній розвитку людства, застосовні, в тому числі, й до функціональної діяльності міжнародних інституцій, що дозволяють відповісти на цілі дослідження стосовно визначення соціально-часової етапності створення міжнародних інституцій. За допомогою теорій авторитетних істориків та соціологів (М.Блок, Л.Февр, Ф.Бродель), а також методики аналітичних моделей Е.Азара, Р.Абельсона і Дж.Ліски, розглядаються схеми створення міжнародних інституцій та виділяються дванадцять основних етапів їх становлення, розуміючи, що людство наразі знаходиться на одиннадцятому етапі. Також модернізується класична концепція суверенітету шляхом запровадження "суверенітету етносоціальних груп" і "суверенітету наднаціонального інституційного об'єднання".

Ключові слова: вихрові потоки ліній розвитку людства, магістралі розвитку міжнародних інституцій, гармонізація, глобалізація, децентралізація влади, суверенізація, суверенітет етносоціальних груп, суверенітет наднаціонального інституційного об'єднання.

У ХХІ столітті безспірним видається питання необхідності залучення міжнародних інституцій до міжнародно-правового врегулювання відносин, що виникають між суб'єктами міжнародного права. При цьому історичний процес формування та розвитку інституційних об'єднань містить безліч чітко не детермінованих аспектів, зокрема, того, що стосується соціально-часової етапності та стимулів до створення міжнародних інституцій.

Цікавою є позиція Фрідріха Хайєка, який зазначав, що міжнародні інституції в ідеальному вимірі мають виникати не в якості нецілеспрямованого результату егоїстичного вибору агентів міжнародних відносин [1, с. 211], а як ретельно сплановане утворення свідомого розуму [1, с. 214]. Міжнародні інституції створюються та створювались внаслідок чітко задекларованої волі держав-засновниць, фізичних або юридичних осіб на це. Без наявності такої волі, що продукується конкретними потребами, неможливим видається власне виникнення міжнародної інституції. Разом з тим не завжди існує презумпція раціонального підходу до процесу зародження міжнародної інституції, адже, окрім, власне юридичної волі агентів міжнародних відносин, до уваги слід брати об'єктивні умови того соціально-часового виміру, що і призводять до необхідності утворити відмінні соціальні організми.

Нові міжнародні обставини завжди примушували міжнародне співтовариство змінювати усталений "модус вівенді" та переходити на нові геополітичні концепції, таким чином, рухаючись нібито по спіралі. Тут доречно поглянути на *позиції авторитетних істориків та соціологів щодо питання лінійності розвитку суспільства*. Так, вчені-історики М.Блок і Л.Февр закликали аналізувати глибинні історичні структури, оминаючи ідею лінійного прогресу. "Історію-розповідь" слід замінити "історією-проблемою", а відтак основним критерієм розмежування історичних магістралей має бути не конкретна подія чи особистість, а проблема, її причинності та

закономірності, що породили масштабні соціальні дескриптиви [2, с. 81–82].

Французький історик Фернан Бродель вводить поняття “le temps de la longue durée”, надаючи часовому виміру суб’єктивного та психологічного характеру та визначаючи його виключно через ті панорами людства, в яких розгортається гра цивілізацій, або ж битва між окремими лініями розвитку. Оперуючи категорією “діалектики часу”, вчений в конкретному історичному етапі вбачає парадигму минулого, що найбільш вагомою своєю частиною накладається на теперішнє, і створює можливості для проявів майбутнього. Фундамент будь-якої цивілізації при цьому складають лише найбільш стійкі ментальні структури, що постійно підпадаючи під дію флуктуацій та коливань, підйомів та спадів, зберігають свій принциповий характер, але змінюють подальший хід цивілізаційного потоку [3].

Раніше визнані онтологічні і гносеологічні цінності історичного підходу до виділення етапів розвитку суспільства (формаційний підхід К.Маркса, натуралістичний підхід О.Шпенглера, економічний підхід М.Полані, лінійно-стадійний підхід К.А. де Сен-Сімона, соціально-економічний та науково-культурний підхід М.Кондорсе та інші) поступаються критерію соціального часу. Історичний вимір як характеристика лінійності, кумулятивності та невідворотності процесів та явищ не враховує різної символічності та смислового наповнення історичних періодів.

Особливо це стосується тривалості історичних циклів та часових відстаней від закінчення попереднього циклу до початку істотно нового, для позначення чого введемо **поняття “кроку спіралі”**. Під ним науковці розуміють відстань вздовж осі спіралі, що відповідає одному повному витку; у соціоісторичному плані вбачатимемо смислово бездіяльну часову ділянку між позитивною реакцією на соціальний виклик суспільству і появою об’єктивних та суб’єктивних обставин, які провокують чергову зміну епіцентру розвитку.

Звідси виводимо і **концепцію вихрових потоків ліній розвитку людства**. Під словом “вихор” розуміємо такий рух середовища, за якого воно обертається навколо певної осі та одночасно переміщується вздовж цієї ж осі. Історії загалом, як і історії росту міжнародних інституцій притаманна речитативність, тобто не підпорядкованість симетричному руху подій та явищ, але одночасно й розгалуженість на великі проміжки часу: десятиліття, двадцятиліття, п’ятдесятиліття, століття. Розглядаючи історичні етапи розвитку будь-чого, неможливо застосовувати стійкі математичні формули, адже, згідно з ефектом метелика і правилами соціальної синергетики важливі події можуть виникати як миттєво, так і обумовлюючись великими часовими затратами. Невід’ємною умовою при цьому має виступати потреба негайно відповісти на виклики, що виникли, а відтак створити умови для наступного пласту розвитку тих чи інших соціальних відносин.

Розмірність кроків при переході від одного історичного періоду до іншого відрізняється від розмірності кроків в розрізі соціально значимих подій, вона не має своєї константи, і що стосується міжнародних інституцій, то зменшується навіть не в

геометричній прогресії, що говорить про швидкі темпи залучення міжнародних інституцій до вирішення справ загального інтересу для усього міжнародного співтовариства.

Аналіз переломних подій історії свідчить про те, що кожній із них була притаманна своя передумова, витоки якої брали початок із попередніх подій. Інколи важливі для становлення права міжнародних інституцій дескриптиви і реакції на них не відповідали вимогам і умовам того соціального (не генетичного часу), в який вони виникали.

Наведені соціоісторичні підходи до бачення загального розвитку цивілізації цілком підтверджують нелінійність і фрагментованість історії становлення міжнародних інституцій, в чому також проявляється і спірально-виднальність їх розвитку. Можна стверджувати, що зміни їх природи слідували всупереч законам цивілізаційних пертурбацій. А відтак виникає нагальна необхідність розглянути етапи створення міжнародних інституцій з іншої сторони.

З цієї метою звернемося до **трьох аналітичних моделей побудови міжнародних відносин загалом та природи міжнародного конфлікту зокрема** – Е.Азара, Р.Абельсона та Дж.Ліски. Модель розрахунку сигналів Едварда Азара – Signal Accounting Model (SAM) ідеально відображає процес реакції міжнародного співтовариства на стимул до об’єднання соціальних груп у великі інституційні архітектури. Е.Азар виділяє шість етапів моделі SAM, зокрема:

1. Сприйняття суб’єктом А сигналу як стимулу до дій, тобто усвідомлення наявності дескриптивів;
2. Оцінка отриманого імпульсу з точки зору пріоритетів суб’єкта А;
3. Оцінка суб’єктом А пріоритетів суб’єкта В;
4. Вибір суб’єктом А стратегії по відношенню до суб’єкта В;
5. Реалізації стратегії;
6. Здійснення контролю за відповідною реакцією суб’єкта В [4, с. 411–412].

Дана аналітична модель відображає необхідність створення міжнародної інституції у якості відповіді на динамічний розвиток міжнародного співробітництва у все більшій кількості сфер. Сигналом, у даному випадку, виступає поява нової галузі, яка потребує нагального міжнародно-правового врегулювання. Так, сигналом до створення міжнародної організації Інтернет корпорації з присвоєння імен та номерів (ICANN) стала швидка комп’ютеризація суспільства, посилення ролі Інтернету в повсякденному житті та, як наслідок, ріст кількості зареєстрованих доменних імен. Корпорація ICANN була створена за участі уряду США, а відтак відповідна ініціатива не могла не забезпечити державі роль потужного гравця в інформаційній сфері. Принцип діяльності некомерційної організації полягає в узгодженні інтересів фізичних осіб, корпорацій, некомерційних та урядових представників, а також представників інтернет-суспільства задля забезпечення збалансованого управління адресним простором шляхом обговорення та прийняття нормативно-правових актів на глобальних конференціях. Суттєвою перевагою діяльності ICANN є стратегія, заснована на принципі мультистейкхолдизму (широке залучення громадськості), згідно з яким будь-які дії чи акти, що обговорювались в

рамках міжнародних конференцій, проходять додаткове затвердження громадськістю через коментарі на сайті організації. Наслідком реалізації відповідної стратегії став безпрецедентний раніше ріст кількості зареєстрованих доменів вище 160 мільйонів, а також розширення списку доменів загального користування до 18 (у порівнянні з 3 існуючими на період створення корпорації у 1998 році).

Відтак, в історії створення тієї чи іншої міжнародної інституції прослідковуються і стимули (дескриптиви), і реакція міжнародного співтовариства на них, і суб'єкти створення відповідної міжнародної інституції, і суб'єкти, на яких більшою чи меншою мірою впливає її функціонування.

Соціально-часовий вимір появи міжнародних інституцій має дорівнювати залежності інтенсивності відповідних дій зі створення інституції від інтенсивності провокуючих дій соціально-економічних та геополітичних факторів. Для підтвердження позиції за основу знову ж таки візьмемо теорію з області конфліктології – аналітичну модель Абельсона, який стверджував, що, аналізуючи процеси ескалації певного конфлікту, ми завжди виходимо із наступних передумов:

1. Інтенсивність дій у відповідь залежить від інтенсивності дій, що їх провокують;

2. Дії у відповідь являють собою провокуючі дії для іншої сторони;

3. Рівень інтенсивності дій у відповідь зменшується зі збільшенням часового проміжку між закінченням дій, що провокують, і початком дій у відповідь.

Користуючись даною моделлю, Р.Абельсон намагався визначити умови, за яких зупиняється ріст ескалації воєнних дій і встановлюється граничний рівень. Ми ж прагнемо довести, що функціонування будь-якої інституції обумовлене закономірністю, а не випадковістю. В тому разі, якщо дескриптив був відсутній, а міжнародна інституція була створена, і виникає так звана невідповідність між показниками попиту і пропозиції, а відтак з часом з'являються колізії чи тавтології у регулюванні конкретного питання відмінними міжнародними інституціями.

Процес створення міжнародних інституцій можна також порівняти із коаліціями Дж.Ліски, адже держава вступає в міжнародну інституцію, або виступає її засновником, лише тоді, коли переваги її участі у міжнародному об'єднанні перевищують відповідні витрати [4, с. 296]. До таких переваг відносимо і міжнародно-правовий імідж держави на міжнародній арені. Яскравим прикладом того, що членство держави у міжнародній інституції визначає рівень її зовнішньополітичної ваги, є виключення Російської Федерації зі складу "Великої вісімки" та, відповідно, втрата державою ролі ключового гравця на геополітичній шахівниці.

Міжнародні інституції, починаючи з часу їх тривалого становлення та визнання міжнародної правосуб'єктності, перебувають на перетині **чотирьох основних магістралей руху**: суверенізації, гармонізації, глобалізації, децентралізації влади. Семантика поняття "магістраль" пропонує безліч значень, серед яких інтерес представляють наступні: магістраль як головний, основний напрямок будь-чого; або ж магістраль як

канал передачі між двома точками–вузлами чи комутаційними центрами. Магістралі розвитку являють собою альтернативи існування, розгалуження буття, суперечливе бачення розвитку будь-чого.

Паралельність пролягання кожної з магістралей руху міжнародних інституцій свідчить про поступальність їх історичного росту, з одного боку. З іншої ж сторони, через те, що магістралі діють паралельно і відбуваються міжнародні спазми. Відповідні зрушення в балансі міжнародної системи лежать в основі функціональної наповненості діяльності міжнародних інституцій: їх функцій, компетенцій та повноважень.

Магістраль суверенізації полягає в тому, що незважаючи на те, що постійно відбувається ріст функцій, повноважень та компетенцій, державний суверенітет зберігає свої риси. Кертис Бредлі і Джудіт Келлі стверджували, що глобалізація в будь-якому випадку призводить до втрати зовнішнього аспекту суверенітету шляхом звуження монополії суверенної державної системи на міжнародну політичну діяльність [5]. Ми ж, рухаючись по магістралі суверенізації, розглядатимемо суверенітет не в класичному його поділі на *imperium* і *dominium*, а на координацію та субординацію. Будучи членом міжнародної інституції та делегуючи їй все більше повноважень, держава продовжує здійснювати внутрішньосоціумну координацію, підтримуючи життєздатність власного суверенітету.

Гармонізація як одна з центральних магістралей становлення міжнародних інституцій відображає повну та достатню реалізацію міжнародними інституціями тих цілей, заради яких вона створювалася, та використовує ті владні прерогативи, якими наділили її суб'єкти її творення, шляхом координації сфер інтересів власне міжнародної інституції як цілісного об'єднання і її членів як окремих гравців на міжнародній арені.

Ціль гармонізації полягає у процесі співробітництва та взаємодії держав в їх правових системах з одночасним сприйняттям будь-яким членом міжнародної інституції правових досягнень усієї міжнародної інституції. Разом з тим гармонізація не передбачає надання міжнародним інституціям додаткових розширених повноважень, її соціальне призначення в тому, щоб заповнити конкретну прогалину в інституційній складовій міжнародно-правового регулювання. Візьмемо у якості прикладу Міжнародну Раду Музеїв, утворену у 1946 році з ініціативи американця Дж.Гамліна. До утворення цієї організації повноваження у сфері забезпечення діяльності музеїв лише частково відображалися в установчих цілях Організації Об'єднаних Націй в сфері науки, культури та освіти, але повністю не стосувалися цього питання. Саме тому в результаті проведених двох зустрічей, в Парижі та у Мехіко, з'явилася ідея утворити спеціалізовану організацію та наділити її відповідними повноваженнями [6].

Стан відносин між державою–учасницею і міжнародною інституцією у даній магістралі характеризується як агентський з точки зору закріплення і реалізації повноважень, тобто міжнародна інституція діє від імені держав–засновниць, які зберігають високий ступінь контролю за фактичною реалізацією завдань міжнародною інституцією.

Ефективна діяльність певної міжнародної інституції досягається у тому випадку, якщо їй передувала її гармонічна поява, відповідність своєму соціальному часу та функціональному призначенню. **Глобалізація** також базується на рівних із гармонізацією критеріях, але передбачає, крім того, додаткову можливість розширення наданих міжнародній інституції першочергово повноважень унаслідок збільшення тих функцій, які визначають соціальне призначення відповідного міжнародного утворення. Ріст функціональної наповненості діяльності міжнародної інституції визначається викликами глобалізації та потребами реактивно відповісти на дані виклики. Для прикладу, поява міжнародних міжурядових та неурядових космічних організацій (ІНТЕЛСАТ, Інтерспутник, ЄКА, ІНМАРСАТ, АРАБСАТ, ЄВМЕТСАТ, ЄВТЕЛСАТ та інші) була спричинена швидкими темпами розвитку космічних держав та становлення міжнародного космічного права. Більш того, глобалізація провокує у позитивному сенсі не лише ріст інституційної складової міжнародно-правового регулювання, а й його нормативного елементу; у наведеному прикладі – це формування миттєвих звичаїв в галузі міжнародного космічного права, зокрема питання абсолютної відповідальності держав.

Глобалізаційна магістраль становлення міжнародних інституцій характеризується відносинами делегування повноважень державами міжнародним інституціям, коли держави вже не здійснюють контролю за тим, яким чином використовуються повноваження, делеговані міжнародній інституції. Глобалізація виступає чи не найпотужнішим фактором як кількісного, так і якісного росту міжнародних інституцій. Вона ж стала поштовхом до побудови системної множинності міжнародних інституцій у 50–70-х роках ХХ століття.

Якісні ж зміни у функціонуванні міжнародних інституцій прослідковуються в магістралі **децентралізації влади**, що характеризується вищим рівнем делегування повноваження – трансфером, чи привласненням. З'являється тенденція до розширення процесу емансипації делегованих повноважень. Тут мається на увазі не кількісна, а якісна зміна “розстановки сил”, тобто що певна сфера діяльності міжнародної інституції виходить з-під контролю держави-члена, або, що більш характерно, з'являється така сфера міжнародних відносин, яка відразу не підпадає під контроль держави. Як наслідок, міжнародна інституція стає все більш незалежною, тобто відбувається інтернаціоналізація повноважень міжнародною інституцією, а також динамічний ріст спеціалізованої множинності міжнародних інституцій.

Крім того, магістраль децентралізації влади передбачає наявність високорозвиненої юридичної волі міжнародної інституції, наділеної повноваженнями на розширення повноважень за їх же власною ініціативою. Актуалізація дії даної магістралі відбулася після активної перебудови інституційної та нормативної структури Європейського Союзу.

Рухаючись по спіралі, децентралізація державної влади тісна пов'язана із магістраллю суверенізації. Виступаючи повноцінним членом міжнародної інституції та наділяючи останню все більшою кількістю повнова-

жень, держава тим самим закріплює власний суверенітет.

Протягом всієї історії становлення і функціонування міжнародних інституцій проявляється дія всіх фундаментальних магістралей. Десь більше виділяється гармонізація, десь – глобалізація, а десь і децентралізація влади і суверенізація. Важливо, що не існує закономірностей у зміні історичних стадій, кожна наступна зберігає риси попередньої. Вузькі межі статті не дозволяють застосувати всю технологію методів, описаних тут, а відтак, на їх основі перейдемо до висновків та виділимо **дванадцять великих етапів кількісного і якісного росту міжнародних інституцій**.

Першим етапом становлення міжнародних інституцій вважатимемо створення у VI столітті до нашої ери *союзів міст та общин в Древній Греції*, релігійно-політичних оборонних і наступальних утворень, які, незважаючи на те, що чинили значний вплив на відносини між виключно грецькими державами, мали недосконалу внутрішню структурованість (фактично, наявність лише найвищого союзного органу – силлогос в Лакедемонській симмахії, Рада амфікціонів в Дельфійській амфікціонії), мінімальну галузеву розгалуженість (військово-політична та релігійна спрямованість) та глибоку залежність від вищого в ієрархії суб'єктів (міста-гегемона Спарти, Афіни).

Другим етапом стало виокремлення галузевих міжнародних об'єднань, зокрема *торгових та митних союзів* (Ганзейський, Німецький).

Третій етап супроводжувався геополітичним розширенням міжнародної співпраці, що ознаменувалось появою нових моделей міжнародних інституцій, для прикладу: *Священний Союз 1815 року*, що справедливо вважається *першим європейським урядом*. В свою чергу Четвертий союз взяв на себе функцію управління не лише системою міжнародних відносин в Європі, але й, що важливо, контролю за внутрішнім розвитком національних держав.

Недоліки функціонування перших квазіорганізацій почали заповнюватися зі створенням *перших внутрішньо структурованих*, в класичному розумінні, міжнародних об'єднань, наприклад: *Центральної комісії із судноплавства на Рейні 1831 року*. Окрім того, саме дана міжнародна інституція стала першим прообразом міжурядової організації, створеної угодою двох незалежних держав – Німеччини та Франції. Це і є **четвертий етап** в історії становлення міжнародних інституцій.

Починаючи від середини ХІХ століття, поглиблюються світогосподарські зв'язки між державами, що стимулюють потребу в гарантуванні стабільних міжнародно-правових, торгово-економічних, соціально-культурних, комунікаційних, фінансових та інших умов реалізації таких зв'язків. Відтак, виникає потреба у створенні постійно діючих міжнародних інституцій галузевого спрямування та, відповідно, переході до наступного – **п'ятого етапу**. Так з'являються *адміністративні союзи*: Міжнародний союз для виміру землі (1864 р.), Всесвітній телеграфний союз (1865 р.), Всесвітній поштовий союз (1874 р.), Міжнародне бюро мір та ваг (1875 р.), Міжнародний союз для захисту літературної та художньої власності

(1886 р.), Міжнародний союз залізничних товарних сполучень (1890).

Всі ці організації мали постійні органи, фіксованих членів та штаб-квартири. Їх компетенція обмежувалася обговоренням спеціалізованих конкретних проблем, наприклад: транспорту, стандартизації, зв'язку, захисту промислової та інтелектуальної власності. В основі функціонування таких союзів була міждержавна угода. А їх структура визначалася двома органами – вищим (Конгрес) та виконавчим (Бюро). Рішення, як правило, приймалися більшістю голосів і, будучи обов'язковими для держав-членів, ставали нормоутворюючими для всього міжнародного правопорядку в тих сегментах міжнародних відносин, в яких держави делегували міжнародним інституціям відповідні повноваження.

Квазіорганізаційний характер вищенаведених етапів обумовлюється відсутністю юридичної волі у міжнародній інституції, швидше ми можемо говорити про виключно цільове об'єднання держав відносно тимчасового характеру. Повільно зароджується схильність до гармонізації функцій держав та міжнародних організацій, але зважаючи на високий рівень централізації влади на національному рівні, міжнародні інституції не володіють самостійністю у прийнятті зовнішньополітичних рішень.

Шостий етап розвитку міжнародних інституцій має своєю точкою відліку заснування Ліги Націй у 1919 році та її переформатування у Організацію Об'єднаних Націй у 1945 році. Особливістю даної стадії являється початок формування універсальної системи міжнародних організацій і відхід від регулювання відносин у вузькоспеціалізованих сферах. Лігу Націй не можна вважати ефективно функціонуючою, зважаючи на той факт, що у випадках відсутності консенсусу серед членів Ради Ліги Націй, всі члени набували повної свободи дій, що в результаті і призвело до Другої Світової війни. Разом з тим її заснування вважають першою спробою становлення Світового уряду. Цікаво зазначити, що відкривав перше засідання Ліги Націй Джузеппе Мотта, президент Швейцарської конфедерації, модель організації якої береться до уваги при побудові нового інституційного світопорядку [7].

Заміна Організацією Об'єднаних Націй Ліги Націй стала наслідком активної *глобалізації* світу та **сьомого етапу** розвитку міжнародних інституцій. Майже одночасно із ООН, протягом 40–60-х років, розпочалось кількісне зростання спеціалізованих міжнародних інституцій та формування системи Організації Об'єднаних Націй, що ознаменувало початок **восьмого етапу** росту міжнародних інституцій. Даний етап свідчить про те, що держави поступово наділяли міжнародні інституції більшими повноваженнями, розширюючи їх функції та компетенцію. Спостерігається *гармонізація владних прерогатив держав та міжнародних інституцій* в тому, що стосується реалізації тих завдань, заради яких міжнародне утворення засновувалося. Державний суверенітет не змінює свої межі, відбувається лише заміна структурної його частини *dominium* на внутрішньосоціумну координацію між власне державою і міжнародною інституцією.

З'являється поняття наднаціональності та міжнародної інституції, наділеної рисами наднаціональності. Першим проявом – **дев'ятий етап**

– стало формування регіональної інституційної структури у вигляді Європейського союзу. Унікальність для XXI століття юридичної природи Європейського союзу вимагала кардинально нової системи правових норм, в створенні якої приймали участь усі європейські інтеграційні об'єднання, а також самі держави-члени шляхом приведення у відповідність норм внутрішнього права до єдиних європейських стандартів.

Врешті-решт концепція “європеїзму” ознаменувала *створення європейської інтеграційної системи (десятий етап)* з центрами у Європейському Союзі та інституціях Ради Європи. Розбудовується система європейських інституцій. Відмінними ознаками концепції “європеїзму” стали наступні характеристики: космополітизм, політика введення соціального забезпечення, стратегія стійкого розвитку, мультикультуралізм, антиклерикалізм, дотримання принципу підтримання багатосторонніх відносин, і що особливо актуально в контексті Європейського Союзу, спільний ринок, шенгенська зона та система перерозподілу квот.

Держави, діючи в режимі координації їх зусиль та інтересів, розпочали *будівництво міжнародної інституції sui generis*. Концепції інституційного пацифізму та інтергувернменталізму засновувались на тому, що в рамках глобалізованого світу, можливо й певним чином однобоко глобалізованого, досягнути більшої ефективності управління можливо за рахунок транзиту державного суверенітету наднаціональним інституціям, збільшення кількості загальносистемних повноважень та посилення співробітництва держав. Національний та народний суверенітети при цьому не зазнають жодних змін.

Наступний **одинадцятий етап** росту міжнародних інституцій є яскравим втіленням гармонічного співіснування всіх чотирьох магістралей розвитку. Новацією виступає суперечлива дія процесу взаємодії децентралізації влади та суверенізації. Державі немає сенсу поступатися своїм власним суверенітетом, адже виникає новий тип суверенітету – *суверенітет наднаціонального інституційного об'єднання*, що фактично являється перехідним від державного суверенітету до суверенітету людства. Більш того, всі міжнародні дії держави так чи інакше націлені на утвердження її суверенітету, зокрема над державною територією (Південний Судан, Косово, Палестина, Сомалі, Квебек, Шотландія, Крим і т.д.). Державоцентристський підхід лишається в центрі міжнародної системи, але знижує свої позиції в той час як проліферація міжнародних неурядових і урядових організацій сприяє позадержавному утвердженню суверенітету окремої людини, в той час як державний суверенітет продовжує виконувати функцію стримуючого фактору проти насилля між державами, змішуючись в сторону пошуку балансу між світом абсолютно суверенних держав і міжнародною системою світового уряду [8].

Власне відлік цього етапу розпочався зі спроби втілити глибоку інституційну реформу на теренах Європи. Мова йде про *Конституцію для Європи від 29 квітня 2004 року*, що була розроблена з метою розмежування сфер компетенції Європейського Союзу і держав-членів з передачею у відання наднаціональних органів значних повноважень. Прийняття Основного Закону, хоч і заблоковане побоюванням держав втрати-

ти свій суверенітет та політичну вагу в Союзі, символізувало початок якісно нового етапу європейської інтеграції та логічну потребу в розширенні і вдосконаленні інституційної складової регулювання міжнародних відносин [9, с. 51–52]. У соціально-часовому розрізі Конституція для Європи випередила момент свого соціального призначення, зате задекларувала наявність прагнень до встановлення нового більш ефективного інституційного світопорядку та створила умови для нового вихрового потоку.

Змінюється система міжнародного права, контури його історії, а також місце і роль міжнародних інституцій у його функціонуванні. Американський журналіст Томас Фрідман виділяє три епохи глобалізації: “Глобалізація 1.0”, “Глобалізація 2.0” та “Глобалізація 3.0” [10, с. 5–6]. В контексті, який цікавить нас, “Глобалізація 1.0” стосувалася виключно держав та силового характеру вирішення суперечок, “Глобалізація 2.0” своєю рушійною силою вважала транснаціональні корпорації та вузькоспеціалізований розвиток виробництва, а “Глобалізація 3.0” гранично “звужує світ”, вирівнюючи світове ігрове поле та перетворює індивідів та об’єднань на рушійну силу глобалізації. Третій етап глобалізації відрізняється тим, що він не лише мініатюризує світ, одночасно роблячи його більш плоским, а й відкриває перед кожним індивідом нові можливості для впливу на світові процеси. Його новація полягає й у тому, що, якщо у керма перших двох глобалізаційних блоків стояли США та держави Європи, то сучасний глобалізаційний вимір створюється не лише державами, а й етносоціальними групами.

Те ж саме і стосується міжнародних інституцій. Від часу створення Ліги Націй універсальної значимості та ваги набували виключно міжнародні міжурядові організації, тобто членами яких є суверенні держави. Про *суверенітет етносоціальних груп* не йшлося. Серйозним проривом стала зміна як юридичного статусу, так і ролі всередині міжнародного співтовариства низки міжнародних інституцій, серед яких: Міжнародна Організація Праці, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Всесвітня Організація Охорони Здоров’я, а також зайняття лідерських позицій низкою діючих міжнародних неурядових організацій, серед яких: Міжнародна Рада місцевої екологічної ініціативи (ICLEI), Greenpeace, Асоціація латиноамериканських судовласників, Міжнародна асоціація цивільних аеропортів, Міжнародна спілка архітекторів.

Всі вони вийшли на міжнародну арену з диференційованим суб’єктним складом учасників (не враховуючи представників урядових структур): представники роботодавців та організацій трудящих (МОП), фахівці різного профілю та, зокрема, в сфері міжнародного гуманітарного права (МКЧХ), в галузі охорони здоров’я (ВООЗ), органи місцевого самоврядування (ICLEI), волонтери (Greenpeace), приватні судовласницькі компанії (Асоціація латиноамериканських судовласників), аеропорти (Міжнародна асоціація цивільних аеропортів), архітектори (Міжнародна спілка архітекторів).

Змінюються не лише етапи росту міжнародних інституцій, а також і самі системи міжнародних інституцій. Множинність спеціалізованих інституцій

заклала підґрунтя для створення універсальних організацій. Останні ж, наприклад Організація Об’єднаних Націй, виступили основою для цілої системи міжнародних інституцій. Нерідко зустрічаємо поняття “системи Організації Об’єднаних Націй”. Сюди ж відносимо формування галузевих і регіональних систем міжнародних інституцій, наприклад: система міжнародних економічних організацій, система міжнародних соціально-культурних інституцій, система європейських організацій, система регіональних організацій Азії і Тихого Океану. На етапі становлення знаходиться і система міжнародних судових установ. Наступним же етапом має стати побудова глобальної взаємозалежної ієрархічної системи міжнародних інституцій з чітким поділом на міжнародні інституції нормотворчого спрямування, виконавчі міжнародні інституції, а також міжнародні суди і трибунали. Для отримання ефективного міжнародно-правового регулювання інституційна складова кожної з гілок влади повинна також мати чітку структурованість з поділом подібним міністерствам, агентствам і службам в соціальних організаціях суверенних держав.

Фактично, спеціалізована множинність усіх міжнародних інституцій заклала фундамент для реального втілення умов для Світового уряду. Проте руйнування балансу міжнародних сил у 2014 році закріпило позицію про те, що людство не готове до формування єдиної інституційної системи, не зваживши свої прагнення, свободи, права, обов’язки, дозволи, заборони, межі відповідальності та санкційного забезпечення. Важко спрогнозувати початок останнього – **дванадцятото** – важливого в інституційному плані вихрового потоку, але речитативність історії, що згадувалася раніше, доводить, що умови, створені, передусім європейським співтовариством, будуть взяті за основу при закладенні Конфедерації Об’єднаних Націй.

Список використаних джерел

1. Onuf N. Institutions, intentions and international relations. – Review of international studies. – 2002. – № 28. – P. 211, 214.
2. Агирре Рохас К.А. Критический подход к истории французских “Анналов”. – М., 2006.
3. Бродель Ф. История и общественные науки. Историческая длительность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abuss.narod.ru/Biblio/braudel.htm>
4. Современные буржуазные теории международных отношений: критический анализ / Под ред. В.И. Гантмана. – Москва: Издательство “Наука”, 1976.
5. Bradley A.C., Kelley G.J. The concept of international delegation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.law.duke.edu/publiclaw/pdf/workshop06sp/bradleykelley.pdf>
6. COM: The World Museum Community [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icom.museum/the-organisation/>
7. Лига Наций: первая попытка создания Мирового правительства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://humus.livejournal.com/2584994.html>
8. Ричард Н.Хаас. А навіщо нам суверенітет? // Газета “День”. – 2006. – № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/navishcho-nam-suverenitet>
9. Герасимчук Н. Наднациональность и реалии “мирового правительства” // Международный научно-практический правовой журнал “Закон и жизнь” (Молдова). – 2013. – № 8/3. – С.51–52.
10. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klex.ru/ccd>.

References

1. Onuf N. Institutions, intentions and international relations. –

Review of international studies. – 2002. – № 28. – P. 211, 214.

2. Ahyrre Rokhas K.A. Krytycheskyi podkhozhd k ystoryi frantsuzskikh "Annalov". – M., 2006.

3. Brodel' F. Ystoryya y obshchestvennye nauky. Ystorycheskaya dlytel'nost' [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://abuss.narod.ru/Biblio/braudel.htm>

4. Sovremennye burzhaznye teoryi mezhdunarodnykh ot-nosheniy: krytycheskyi analiz / Pod red. V.Y. Hantmana. – Moskva: Yzdatel'stvo "Nauka", 1976.

5. Bradley A.C., Kelley G.J. The concept of international delegation [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.law.duke.edu/publiclaw/pdf/workshop06sp/bradleykelley.pdf>

6. COM: The World Museum Community [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://icom.museum/the-organisation/>

7. Lyha Natsyy: pervaya popytka sozdaniya Myrovoho pravyytel'stva [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://humus.livejournal.com/2584994.html>

8. Rychard N.Khaas. A navishcho nam suverenitet? // Hazeta "Den". – 2006. – № 27 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/navishcho-nam-suverenitet>

9. Gerasymchuk N. Nadnatsyonal'nost' y realyy "myrovoho pravyytel'stva" // Mezhdunarodnyy nauchno-praktycheskyi pravovoy zhurnal "Zakon y zhyzn" (Moldova). – 2013. – № 8/3. – S.51–52.

10. Frydman T. Ploskyi myr: kratkaya ystoryya XXI veka [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.klex.ru/ccd>.

Gerasymchuk N.V., PhD student, International Law department, Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), nata.gerasymchuk@gmail.com

Highways of international institutions' development: socio-temporal dimension

The highway's approach to the development of the history of international institutions is applied; specifically the highways of sovereign existence, harmonization, globalization and decentralization of power are defined. The dimension of social time and the concept of rotational currents of human development, applicable as well to the functional activities of international institutions, are introduced, which answer the purpose of the research concerning determination of socio-temporal periods of the international institutions' development. Using the theories of competent historians and sociologists (M.Block, L.Febvre, F.Braudel) and methodology of analytical models of E.Azar, R.Abelson and J.Liska the schemata of international institutions' generation and twelve stages of their establishment are marked out, bearing in mind that at present the humankind is at the eleventh stage. Also the classical concept of sovereignty is modernized by introducing "sovereignty of ethnic and social groups" and "sovereignty of supranational institutional formation".

Keywords: rotational currents of human development, highways of international institutions' development, harmonization, globalization, decentralization of power, sovereign existence, sovereignty of ethnic and social groups, sovereignty of supranational institutional formation.

Герасимчук Н.В., аспірантка кафедри міжнародного права, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), nata.gerasymchuk@gmail.com

Магистраль развития международных институций: социально-временное измерение

Применяется магистральный подход к развитию истории становления международных институций, в частности выделяются магистраль суверенизации, гармонизации, глобализации и децентрализации власти. Вводится величина социального времени и концепция вихревых потоков линий развития человечества, применимы, в том числе, и к функциональной деятельности международных институций, которые позволяют ответить на цель исследования касательно социально-временных этапов создания международных институций. С помощью теорий авторитетных историков и социологов (М.Блок, Л.Февр, Ф.Бродель), а также методики аналитических моделей Э.Азара, Р.Абельсона и Дж.Лиски, рассматриваются схемы создания международных институций и выделяются двенадцать этапов их становления, понимая, что сейчас человечество пребывает на одиннадцатом этапе. Также модернизируется классическая концепция суверенитета путем внедрения "суверенитета этносоциальных групп" и "суверенитета наднационального институционального объединения".

Ключевые слова: вихревые потоки линий развития человечества, магистраль развития международных институций, гармонизация, глобализация, децентрализация власти, суверенизация, суверенитет этносоциальных групп, суверенитет наднационального институционального объединения.

* * *

УДК 27(09)(430)+94(430)

Гордієнко Г. М.
кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та суспільствознавства, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), Gordienko88@mail.ru

РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В ПОЛІТИЧНІЙ ТА ІДЕОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

Розглянуто становлення поглядів на місце релігії і церкви в суспільному і політичному житті Німеччини провідних діячів націонал-соціалізму. Проаналізовано неоязичницькі аспекти і антихристиянську спрямованість ідеології і політичної діяльності НСДАП.

Ключові слова: релігія, церква, християнство, націонал-соціалізм, неоязичництво, релігійна політика.

Трагічною спадщиною ХХ ст. для людства став досвід існування тоталітарних режимів, серед яких особливо вирізняється нацистський режим у Німеччині. "Третій Рейх" залишив по собі пам'ять як один із найкривавіших режимів у світовій історії, що виступив антиподом демократії, свободі, християнським цінностям. Як і інші тоталітарні режими, нацистський режим прагнув підпорядкувати собі не тільки політику, економіку, але й духовне життя німецького народу. У результаті, упродовж існування "Третього Рейху" виникли доволі складні стосунки режиму з традиційними віруваннями німців і їх головними церковними інституціями.

Співіснування християнських конфесій – католицької і протестантської церков у Німеччині з гітлерівською державою віддавна викликає не тільки науковий, але й суспільний інтерес. Адже тут відбувався не тільки конфлікт між різними соціальними установами, але мало місце також і протистояння між різними системами цінностей світоглядного та морально-етичного змісту.

Тотальний характер нацистської держави поставив у складні умови християнську релігію та її інституції. В теорії націонал-соціалізму і в політичній практиці нацистського режиму утвердилось ідеологічно спотворене бачення релігії, як засобу здійснення важливих завдань "Третього Рейху". Німецькі католики і протестанти змушені були відстоювати самостійність і самобутність своїх конфесій, встановлювати нову систему стосунків з нацистським режимом.

Поглиблення знань з питань релігійно-церковної політики нацистів видається нам актуальним і науково доцільним. Вивчення стосунків між державою і церквою в "Третьому Рейху" сприяє вирішенню проблеми історичної відповідальності німецького нацизму.

Історіографія націонал-соціалізму і "Третього Рейху" містить значний обсяг досліджень, перші з яких з'явилися ще до Другої світової війни. Релігійний аспект ідеології гітлерівців активно досліджувався в Німеччині. Ряд теологів та істориків церкви (Г.Безьєр, М.Грішат, Й.Кайзер, К.Масер, Й.Мельхаузен, К.Новак і К.Шольдер) розробляють тему стосунків між Євангелічною церквою і нацистським режимом. Світські дослідники переважно вивчають взаємодію між католицькою церквою і державою в Німеччині 30–х – 40–х рр. (У. фон Хель, Х.Гюнтер, К.Хуммель, Х.Хюрт, Р.Морсей, К.Репген) [22, с. 108].

З 50–х рр. минулого століття серед німецьких науковців відбувається розмежування в царині